

A Szociális Szakmai Szövetség

„10 éves” konferenciája

2005. november 4-5. Zichy Kastély, Seregélyes

Szociális munkások helyzete ma

**Előadó: Bass László, ELTE Tátk Szociálismunkás-Képző Tanszék és
Márton Izabella Szociális Szakmai Szövetség**

Bass László: Szeretettel köszöntök mindenkit, és engedjék meg, hogy bemutatkozzam, Bass László vagyok. Most már 20 éve a képzésben dolgozom, ebből az utolsó tizet már a szociális munkásképzésben az ELTE-n, és a 3Sz-el pedig egyfajta kutatási együttműködésben is dolgozom együtt. Ennek okán szeretnék most egy olyan kutatásnak az adatairól, eredményeiről beszámolni, amelyik a szociális munkások helyzetét kívánta feltárni.

A 3Sz ezt a kutatást 2004-ben kezdte el, idén fejeztük be, a vizsgálat eredményeiről egy gyorsjelentés készül, ami még az idén el kell hogy készüljön, és azért vagyok most egy kicsit nyugodt, mert hogy lehetek nagyon rövid és vázlatos, hiszen várhatóan mindenki írásban is el tudhatja olvasni ennek a kutatásnak az eredményeit. A kutatás egy 500 fős reprezentatív mintán, kérdőíves adatfelvétel segítségével készült, amit most kimondtam, ez már egy nagyon problematikus pont. Azt mondtam, hogy reprezentatív minta, a szociális munkások reprezentatív mintájának alapján szeretünk volna néhány információt kapni a szociális munkások helyzetéről, munkakörülményeiről, lehetőségeiről. Ehhez azonban azt kellene tudni, hogy kik is azok a szociális munkások, és hányan vannak. Ha most itt megénekelhetném a közönséget: mindenki magában mondjon egy számot, hogy hány szociális munkás van Magyarországon? Mert én megtettem, néhány szakmabelitől megkérdeztem, hát, az eredmények – hogy ha most mindenki kigondolta a saját számát – úgy 5 ezer és 80 ezer között szórnak, és én sem fogom tudni megmondani, hogy hány szociális munkás van. Úgy 5 ezer és 80 ezer között lehet valószínűleg ez a szám. Ha az ember megkérdez valakit erről a szakmában, akkor az első dolog, hogy nem a számot mondják, hanem megkérdezik, hogy hogyan értem a kérdést. Hogy hányan vannak, akik ilyen tevékenységet végeznek? Hányan vannak, akiknek ilyen

képzettségük van? A törvény szerinti státuszokban hányan vannak, és így tovább, és így tovább, de hogy ezek a dolgok ennyire különböző eredményekre jutnak, és ennyire különböző értelmezését jelentik ennek a szakmának, ez azért igazában egy fontos jellemzője a szociális munka, szakma még mindig kiforratlan, sokszínű, helyenként zavaros kereteinek. Azért persze megpróbáltam számokat gyűjteni. A KSH 2002-ben nagyszabású adatfelvételeket készített, amelyekben a szociális szakterületeken foglalkoztatottak számáról gyűjtöttek adatokat. A szociális szakterületen foglalkoztatottak között nagyon sokféle szakma szerepel, a családsegítők esetében ez az adatgyűjtés kifejezetten a szakmai tevékenységet végzők számáról is adott információt, ezt a 2600-as számot biztosnak vehetjük. A gyermekjóléti szolgálatban dolgozóknál már nem volt egy ilyen elkülönítés a szakmai tevékenységre vonatkozóan. A szociális ügykörben dolgozó köztisztviselők, hát ez elég zavaros, itt a szociális ügyintézőtől egy szociálpolitikusig mindenki belefér ebbe, az alap- és nappali ellátás. Vagy a tartós és bentlakásos átmeneti otthonok, ez a két klasszikus szakterület, ahol viszont nagyon jelentős számbeli módosulásokat kapunk akkor, ha az ápoló, gondozó munkát végzőket is beleszámítjuk ebbe a számba, vagy ha őket kihagyjuk. Itt a táblában az ápoló, gondozó munkát végzők adatait én külön vettem. A gyerekjóléti szolgálatoknál, gyermekotthonokban nagyon sok pedagógus is dolgozik, ott szintén a gyermekfelügyelők száma is meglehetősen magas lehet. Azt lehet mondani, hogy ez a 40 ezres szám - ha az ápoló, gondozó munkát végzőket nem vesszük figyelembe, - valamifajta maximum lehet. Ha a teljes területet - a bölcsődei dolgozókkal együtt vesszük, - akkor jutunk el ehhez a majd 80 ezres számhoz. És ezekben az adatokban nincsenek benne azok a szakterületek, a kórházi szociális munka, - erről készült egy tőlünk független felmérés, ez háromszáz főre becsüli a kórházi szociális munkások számát -, az iskolai szociális munkáról gyakorlatilag semmilyen ilyen jellegű információnk nincsen, és sok olyan marginális terület van, ahol szintén vannak szociális munkások. A mintánk ennek ellenére azért tekinthető reprezentatívnak, mert mi az ország településeiből vettünk egy reprezentatív mintát, és minden településen az önkormányzatnál, a szociális irodánál indultunk el, akik egy tárgykört határoztak meg. Kik azok, akik szociális munkát végezhetnek, melyek azok az intézmények, ahol ilyen munka folyik. Ezekben az intézményekben vettük föl a kérdőíveinket, hogy ott ki töltötte ki a kérdőívet, az egy kicsit az ott dolgozók identitásán is múlt. Mennyire érezték ők magukat szociális munkásnak. Ha már ezt a regisztert itt szóba hoztuk, léteznek adatgyűjtések, léteznek regiszterek. Ebben a regiszterben, ahol a szociális munkásoknak regisztrálniuk kell magukat a törvény szerint, durván ötvenezer ember szerepel. Az informátorunk azt mondta, hogy talán a kazánfűtők nincsenek benne ebbe a regiszterbe, tehát ez egy meglehetősen bizonytalan szám. Egy másik regiszter a működési engedélyek regisztere, amelyik nem a szociális munkásokról, hanem az intézményekről szól. Itt a gyerekvédelem és a szociális szféra együtt, tizenkétezer olyan intézmény van, amelyik működési engedéllyel rendelkezik, de az intézmény itt tevékenységet jelent. Tehát, hogy ha valahol működik házi segítségnyújtás is, és gyermekjóléti szolgáltatás is, ez két külön működési engedély, még akkor is, ha ez egy intézmény. Azt lehet látni tehát, hogy a dolog meglehetősen zavaros, és ha valakinek van információja arról, hogy hány szociális munkás van, nagyon meg fogom köszönni az előadás után.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen szakmák is tartoznak ide, akkor olyannal, akinek az lenne a munkaszerződésén, hogy szociális munkás, gyakorlatilag alig találkozunk. Nagyon különféle elnevezések vannak. Ha Önök ezt a listát itt megnézik, bizonyára sokan azt mondják, de hiszen ez nem is szociális munkás, hát

bizonyára így is van, hogyha tudjuk, hogy kik a szociális munkások persze. Ez a mi vizsgálatunk adataiból származik, akik tehát a környezet szerint és önmaguk szerint is szociális munkások, azok az itt szereplő beosztásokat mondták el magukról, a családgondozó, családsegítő volt a leggyakoribb. Ez egy viszonylag tiszta területe a szakmának, nem gondolják szociális munkásnak magukat. Annak tartják időnként. Létezik egy nem felsőfokú végzettséggel rendelkező szociális munkát végző réteg, ezek a szociális gondozók, segítők, családgondozók, asszisztensek, stb., és létezik az a szociális munkásnak, vagy általunk specialistának nevezett csoport, ahol a hajléktalan ellátásban dolgozók, az utcai szociális munkások, terápiás munkatársak, bizonyos speciális területek képviselői szerepelnek. Azért tartottam fontosnak ezt a listát megmutatni, mert a későbbi táblák ezekben a kategóriákban fognak szerepelni. Nos, hogy mi mit gondolunk a szociális munkásokról, az meglehetősen eltér attól, hogy mit gondolnak ők magukról. Ez a speciális csoport az, amelyik a legerőteljesebben azonosul a szociális munkás tudattal, ők gondolják leginkább magukról, hogy ők szociális munkások lennének, hasonlóképpen a családgondozók és a vezető beosztásban lévők. 85-86 százaléka az, aki magát szociális munkásnak tekinti teljes egészében, vagy nagymértékben. Hogy az, akinek a státusza is szociális munkás, már jóval kevésbé érzi magát szociális munkásnak, ez egy kicsit elgondolkodtató tény. Itt valószínűleg arról is szó lehet, hogy a hajléktalan ellátásban dolgozó szociális munkások jó része úgy érzi, hogy a tevékenység, amit végez, az nem bontakoztatja ki az ő képességeit, az ő tanult ismereteit elég mélyen.

Amiről még van adatunk, ez dr. Mányai Judit most folyó kutatása alapján készült, ezt összeszámoltuk. Hány diplomát adtak ki az elmúlt durván tíz évben Magyarországon, szociálpedagógusi, szociális munkás, vagy szociálpolitikusi diplomát. Ez tizenkétezer diploma, a Wesley adatai kivételével - ők elzárkóztak a kutatásban való együttműködéstől, de ez nem módosítja jelentősen ezt a számot. A tizenkétezer diploma meglehetősen soknak tűnik, akkor, hiszen más forrásokból úgy tűnik, hogy a szakmában dolgozó, szakos diplomával rendelkezők száma három-négyezer lehet, tehát nagyon sokan a diploma megszerzése után eltűnnek. Vagy a szakterületről tűnnek el, vagy a mi látókörünkben, ami még ennek az ábrának a tanulsága, hogy a diplomák száma rohamosan emelkedik évről évre, de ennek az emelkedésnek a hátterében a szociálpedagógus diploma áll. Tehát a szociális munkás, szociálpolitikus diplomák száma ugyan emelkedik valamelyest évről évre, de tömegével az elmúlt öt évben megjelenő szociálpedagógus képzés az, amelyik ennek a szakterületnek a diplomáit képzzi, és a későbbiekben látszik, hogy igazában ez az a csoport, aki felszívódik a diploma megszerzése után, nem tudom, hogy hol lehetnek.

Milyen képzettsége van a területen dolgozó szociális munkásoknak? Azt lehet mondani, hogy nem nagyon rossz a kép, meg nem is nagyon jó. A nem diplomás csoport elsősorban az asszisztensek, az ápolók, gondozók, a teljes mintának a negyede. Akiknek nincs szakmai diplomájuk, akár mérnökök, vagy műszaki emberek lehetnek, ők a nem szakmai diplomával jelöltek itt, akár pedagógusok, - ez egy viszonylag nagy csoport, - illetve az ápoló és asszisztens felsőfokú továbbképzésben szintén lehet felsőfokú végzettséget szerezni, ez a további egyharmada a szociális munkásoknak, és durván egy 40 százalék az, akinek szakos diplomája van.

Az, hogy a beosztás szerint hogyan oszlik meg az iskolai végzettség, tulajdonképpen teljesen logikus, a nem diplomások tehát azok, akik az ügyintézői, vagy ápoló-gondozói munkakörben dominálnak, a szociális munkás diplomával ez a specialista csoport rendelkezik a legnagyobb arányban, ami ennek a táblának talán érdekessége, hogy a családgondozás az a terület, ahol a legszínesebb a kép. A

legtöbbféle végzettség jelenik itt meg, pedagógusok, szociálpedagógusok és szociális munkások egyaránt viszonylag magas arányban fordulnak elő itt ezen a területen. Tulajdonképpen rosszabbra számítottunk: a szociális munkások 85-90 százaléka rendelkezik az alapeszközökkel: telefonnal, számítógéppel. Még az ilyen nagyon elegáns dolgokkal, mint gépkocsi használat, vagy internet hozzáférés 40-50 százaléka rendelkezik ennek a pályának. Ha a személyi feltételeket nézzük, 1-5-ig, látható, hogy a 3-as lenne az átlag. A munkatársi kapcsolatok jónak mondhatók, a személyi feltételek közül a legalacsonyabb átlagot a belső szabályok áttekinthetősége jelentette, de ez is átlagon felüli, és hát átlagosan a szupervíziók és esetmegbeszélések száma sem rossz. Sajnos ez a mutató, ez az adat, amit itt közlünk, azt nem mutatja, hogy az átlag itt egy csomó mindent elmos, tehát ha valahol egyáltalán nincs szupervízió vagy esetmegbeszélés, az egy igen rossz helyzetet eredményez, ez az átlagban nem tükröződik. A munkakörülményekből mi készítettünk egy indexet, ennek annyi tanulsága van, hogy melyek azok az intézmények, ahol a jobb munkakörülmények találhatóak. Ezek a civil és az egyházi fenntartású intézmények jobb helyzetben vannak, mint az önkormányzatiak. A fővárosiak természetesen jobb helyzetben vannak, mint a községiek, de ha megnéztük, hogy a munkakörülmények mennyire határozzák meg a tevékenységet, akkor azt lehet látni, hogy azok a szakemberek, akik nagyon megterhelőnek érzik a munkájukat, azoknak szignifikánsan rosszabbak a munkakörülményei. Azoknak, akik eredménytelennek ítélik a munkájukat, szintén rosszabbak a munkakörülményeik. Iza majd erről részletesebben is beszél: akik el akarják hagyni a pályát, vagy legalábbis munkahelyet kívánnak változtatni, ez szintén a munkakörülményekkel is magyarázható tényező. Akkor a hátralévő két témára átadnám a szót Márton Izabellának.

Márton Izabella: Én is bemutatkoznék, Márton Izabella vagyok, és a Szociális Szakmai Szövetségnél dolgozom immáron három éve. Két témával folytatnám mindazt, amit Laci eddig elmondott, a két nagy téma pedig egyrészt a hatékonyság, milyen hatékonysággal dolgoznak a szociális munkások, illetve ők hogyan értékelik a saját munkájuk hatékonyságát. A másik nagy téma pedig a presztízs.

A hatékonyság kapcsán megkérdeztük a kérdőíven a szociális munkásokat, illetve megkértük, hogy 1-5-ig osztályozzák, hogy szerintük az a tevékenység, amit ők végeznek, mennyire hatékony. Az 1-es jelentette azt, hogy egyáltalán nem lehet eredményeket elérni az ő megítélésük szerint a munkájukban, az 5-ös pedig azt, hogy jelentős eredményeket lehet elérni. Ez az első tábla azt mutatja, hogy attól függően, hogy hány évet töltött a pályán eddig az illető szociális munkás, mennyire érzi eredményesnek, mennyire érzi hatékornak a saját munkáját. Azt látjuk, hogy minél több évet töltött valaki a pályán, annál inkább úgy érzi, hogy van eredménye a munkájának. Ezzel kapcsolatban jó lenne, hogy ha valamikor tudnánk erről többet beszélni, talán valamelyik munkacsoportban. Ami számomra elég riasztó, hogy az utóbbi években pályára került diplomás szociális munkások lehetnek azok valószínűleg, akik a legkevésbé látják értelmét, eredményét a saját munkájuknak. Megnéztük, azt is, hogy attól függően, hogy milyen munkakörben dolgoznak, mennyire érzik eredményesnek a saját munkájukat, és nem meglepő módon azt látjuk, hogy minél bonyolultabb, minél összetettebb a feladat, annál kevésbé látják, vagy annál kevésbé tapasztalnak eredményeket. Az ügyintézőknél, ápoló-gondozó tevékenységet végzőknél még egész jó ez az átlag. Aztán ahogy haladunk tovább, családgondozó, vezető és a specialisták felé, folyamatosan csökken, illetve itt van egy kis kavargás, de jelentősen alacsonyabb átlagot mutatnak. A hatékonyság

mérést bemutató utolsó tábla pedig azt mutatja, hogy attól függően, hogy milyen végzettsége van a válaszoló szociális munkásnak, mennyire látja a saját munkáját eredményesnek. Igazolódni látszik az a riasztó feltevésünk, hogy a szakmai szakirányú felsőfokú diplomával rendelkezők látják legkevésbé eredményesnek a saját munkájukat, és a nem diplomások, illetve nem szakmai diplomával dolgozó, tehát valószínűleg az egyszerűbb szociális tevékenységeket végzők azok, akik igazából eredményeket látnak a saját munkájuk során. Megkérdeztük a szociális munkásainkat arról is, hogy voltak-e szakmai kudarcaik korábbi vagy jelenlegi munkahelyükön. A válaszolók 60 százaléka mondta azt, hogy igen, volt valamilyen kudarc, és 40 százalék azt, hogy nem. Azt gondolom, hogy ez egy meglehetősen jó arány, nem tudom, hogy mennyire reális ez a 40 százalékos arány arra, hogy nem volt kudarcuk. Lehet, hogy inkább nem ismerték be. Ami ennél kicsit fontosabb és talán reálisabb, az a kérdés, hogy voltak-e az illetőnek szakmai sikerei, amikre szívesen emlékszik vissza, 87 százalék válaszolta azt, hogy igen, voltak sikerei. Én azt gondolom, hogy nagyon fontos, illetve nagyon szomorú, hogy 13 % viszont nem tudott olyan szakmai sikerre visszaemlékezni szívesen.

A számomra legkedvesebb része jön a prezentációnak. Megkérdezték a szociális munkásainkat arról is, hogy mit tekintenek ők szakmai kudarcnak saját munkaterületükön, illetve mit tekintenek szakmai sikernek. Megkértük őket arra is, hogy írjanak ezekre példákat, nem fogunk tudni ezen végigmenni, mindenkinek figyelmébe ajánlom a gyorsjelentés kötetet, abban benne lesznek a legtanulságosabb, legérdekesebb válaszok. Azt gondolom, hogy mind a kudarcok, mind a sikerek teljes mértékben rímelnek egymásra. Tehát a rendszeresen előkerülő területek a szakmai együttműködés hiánya, illetve fontossága nyilván sikerként, a hiánya kudarcként, az eszköztelenség, vagy az eszközök megléte, a klienssel kialakított jó szakmai együttműködés hiánya vagy megléte szintén kudarc-siker párban van. A sikerből említek néhányat. Azt gondolom, hogy az első válasz az már rögtön igen fontos, és jó hozzáállást takar, mit tekint ön szakmai sikernek saját szakterületén? - kérdésre válaszolva, amit a kliens annak tart. Igen, amit a vezetők annak minősítenek. Jó vezetők esetén ez se baj szerintem, és nyilván, amit a saját értékeim szerint sikernek értékelek, vagy javulásnak értékelek, ez is fontos.

Eredményesség, sikerek, kudarcok kapcsán mindenképpen vizsgálandónak tartottuk azt, hogy hányan tervezik a szociális munkásaink közül a pálya elhagyást, kik ők, milyen okok állhatnak a háttérben. Annyit tudunk, hogy a válaszoló kb. 500 szociális munkásnak 20 százaléka tervezi azt, hogy elhagyja a munkahelyét, illetve a 20 százalékon belül 15 százalék pályán marad, és 5 százalék az, aki a szociális terület közelébe se szeretne maradni a jövőben. Azt gondolom, hogy nem meglepőek a számok, de azért elmondanám, hogy mit takarnak. A presztízs átlag egy minimum egy maximum 15-ös számnak az átlaga, megkérdeztük a szociális munkásokat, egyrészt arról, hogy mennyire biztosítottak számukra a szakmai előrelépés lehetőségei, szerintük, a társadalmi megbecsültsége mekkora a szakmának szintén 1-5-ig, és az anyagi elismertség mekkora. Erre a három kérdésre adott válaszokból alakul ki a nem minimum 1, minimum 3, maximum 15-ös szám. Itt az átlagokat látjuk, nyilván minél alacsonyabb az átlag, annál alacsonyabb osztályzatokat adtak ezekre a kérdésekre. Azt is látjuk, ha az életkor átlagokra ránézünk, hogy minél idősebb valaki, annál kevésbé kívánja elhagyni a pályát. Ahogy láttuk korábban, az idősebbek inkább rendelkeznek pozitív élményekkel, illetve eredményekkel. A kapott-e jutalmat? – kérdés egy érdekes kérdés, amiről mi is beszélünk a Lacival, nem hiszem, hogy az összefüggés úgy néz ki, hogy azért akarják elhagyni a szociális munkások a pályát, mert nem kaptak jutalmat, de nyilván az elismerés hiánya, vagy

megléte sokat nyom a latban. Próbáltuk mi egy kicsit arról az oldalról is piszkálni a dolgot, hogy ha valaki nem annyira érzi magát a helyén, nem annyira eredményes, nyilván nem annyira lelkes, és nem annyira elkötelezett, akkor valószínűleg nem nagyon kap jutalmat, tehát valószínűleg ez egy összetett kérdés. Azt látjuk hogy azok, akik számára a leginkább megterhelő a munka, amit végeznek, ők azok, akik pálya-elhagyásra készülnek, illetve azt is, hogy a pályaelhagyók azok, akik legnagyobb arányban végeznek adminisztrációs munkát.

Szerintem senki számára sem újdonság, hogy a pálya elnőiesedett. Megnéztük, hogy a diplomát szerettek között milyen arányban vannak a nők, elég magas arányban, ahogy látjátok. Ami igazán figyelemre méltó, ha összehasonlítjuk a diplomát szeretteket a pályán dolgozókkal, a pályán dolgozók között még magasabb a nők aránya, vagyis ha vannak is férfiak, akik szociális szakmában diplomát szereznek, ők valószínűleg nem a szociális területen helyezkednek el, hanem valahol máshol keresik a saját boldogulásukat. A szociális diplomát szerettek között egyre csökken a férfiak aránya, és ez egy nagyon kedves kis kigyűjtésünk, amit a Lacinak köszönhetünk, ő megnézte azt, hogy hogyan alakulnak a foglalkozásonkénti keresetátlagok az ÁFSZ jelentése szerint. Úgy hatszáz foglalkozást rendeztek sorba. Elsők a törvényhozó miniszter, politikai államtitkárok a legmagasabb fizetéssel, és azt látjuk, hogy először a 128. helyen jelennek meg a szociálishoz bármennyire is kötődő foglalkozások. Ők az intézményvezetők, szociális szolgáltatások vezetői, utánuk következnek a szociálpolitikusok a 201. helyen, és a szakosított szociális munkások, akik – talán ti tudtok segíteni, hogy vajon kik ők, mi annyit találtunk példaként, hogy mentálhigiénés munkatárs, hát kérdés, hogy mennyire szeretnénk őket szakosított szociális munkásoknak nevezni, - de maradjunk a szociális munkásoknál, ők a 279. sorszámot, vagy helyezést érték el. És az összes többi szociális munkakör utánuk következik, egészen bezárólag az 509. helyen lévő, 90 ezer forintos átlagfizetést kapó falugondnokokkal. Mindezzel együtt azonban, ha ránézünk a szociális felsőoktatási intézményekben való túljelentkezést bemutató ábrára, akkor azt látjuk, hogy jelentkeznek fiatalok a szociális szakokra, egyre többen jelentkeznek, talán majd a szociális képzéssel foglalkozó munkacsoportban lesz arról szó, hogy kik ők, és miért jelentkeznek.

És végül, amit még megnéztünk: összehasonlítottuk, hogy a gyógypedagógusok, és a szociális munkások hogyan értékelik a szakmai előrelépési lehetőségeiket, a saját szakmájuk társadalmi presztízsét, illetve anyagi elismertségét. Azt látjuk, hogy a gyógypedagógusok esetében a szakmai előrelépési lehetősége és a társadalmi presztízs is adott, tehát átlag körüli, és ők úgy értékelik, hogy ehhez képest a fizetésük alacsony. Ezzel szemben a szociális munkásoknál mindösszesen a szakmai előrelépési lehetősége az, ami adott, és mind a presztízst, mind a társadalmi presztízst, mind az anyagi megbecsülést nagyon alacsonyra értékeli.

Köszönjük.